

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Մ Ի Ա Մ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ՆԱԽԱՆՁԱՄՈՒԹԵԱՆ ՉԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Մեր լեզուին մէջ *նախանձ* բառին ստուգաբանութիւնը, ինչպէս որ ուրիշ անգամներ եւս ըսուած է, շատ գեղեցիկ ու ճիշդ կերբեւայ այս մտքով որ նախանձոտ մարդը ինքզինքը կուտէ կխանձոտէ՝ ուրիշին աղէկութեանը նայելով: Անմիտ՝ բայց խեղճ թիթեռնիկը ճրագին չորս բոլորը կպտըտի մինչեւ որ իրեն հետաքրքրութեանը կամ զուարճասիրութեանը զոհ կլինի. նախանձոտ մարդն ալ նման է թիթեռնիկին՝ անմտութեանը կողմանէ, բայց խղճալու արժանի չէ՝ երբոր կխանձոտի ու էրած մրկած վար կիյնայ, վասնզի Սատուծոյ վառած ճրագին չորս քովը անոր համար կթռչրտի որ ձեռքէն գայ նէ՝ մարէ անցընէ նորա լոյսը:

Շատ տեսակ եւ շատ աստիճաններ ունի այս զարշէլի մոլութիւնը, եւ ամէն տեսակն ալ մէկմէկ անուն առած է. որը կըսուի *մախանձ*, որը *յաշտախանձ*, որը *խանդախանձ*, որը *չարակնուրիշ*. բայց ամենուն ալ արմատ է այն սրտի անհանգստութիւնը՝ որոյ պատճառն է

ուրիշի վրայ տեսնուած փառքը, յաջողութիւնը, հարստութիւնը, գիտութիւնը կամ թէ ուրիշ մէկ կատարելութիւնը: Ասոնց մէջ ամենէն կատաղին ու հասարակաց վնասակարը կընայ համարուիլ՝ *նախանձանդուրիշ*, այսինքն այն մոլի ու կատաղի նախանձը՝ որով մարդս՝ միայն իւր կարծիքին, միայն իւր կուսակցութեանը, միայն իւր դաւանանքին հաւանած ու կապուած, իրեն հակառակորդներուն դէմ ամէն չարիք կպատրաստէ, ամէն տեսակ վնաս անոնց կհասցընէ: Եւրոպացիք այս մոլութեան *ժանտրիզմ* անունը կուտան. իսկ մեր մէջ մինչեւ ցայժմ չկայ որոշեալ բառ մը որ ճիշդ կերպով անոր նշանակութիւնը ունենայ. ամենէն յարմարը *կրօնանդուրիշ* բառը կկարծուի, բայց ե՞ւ այն նախանձամտութեան մէկ տեսակն է, այսինքն միայն կրօնական կարծիքի վրայ եղած մասնաւոր նախանձայուզութիւնն է, եւ ոչ ընդհանուր: *Նախանձայուզուրիշ* բառն ալ կընար յամարիլ՝

Թէ որ ուղիղ եւ գովելի նախանձու ալ չըսուէր: Մեք նախանձամոլորութիւն բառն ընտրեցինք՝ այս տեսակ նախանձուն մոլեկան ու կատաղի լինելը բացատրելու մտքով:

Նախանձամոլութիւնը խառնածին հրէշի կամ ցուցանքի պէս բան մըն է. վասնզի ծնունդ է ամբարտաւանութեան եւ տգիտութեան. ուստի նախանձամոլ (*φανερός*) մարդը ինքն իրեն խիստ հաւնած լինելով, պաշտպանել ուզած կարծիքին պակասութիւններն ալ չգիտնալով, մեծախօս լեզուովն ու գոռոզ կերպերովը կաշխատի իրեն կուսակիցներ շատցընելու: Գլուխը տաք, երեւակայութիւնը բռնկած, ինքզինքը կիրքերուն կատաղութեանը տուած, մեծ մեծ բաներ կղնէ միտքը ու զանոնք կշանայ իգործ դնելու, մանաւանդ երբոր ձեռքը ոյժ ու բնութեանը մէջ յանդրգնութիւն ալ ունի. եւ հաստատ կերպով դրած է միտքը թէ կարող է արհամարհել, եւ պէտք է արհամարհել՝ ոտքի տակ առնու որ եւ իցէ օրէնք բնական, բարոյական, եկեղեցական եւ քաղաքական: Իրեն կատաղութեանը նախանձայուզութիւն կըսէ, մոլութեանը՝ ճշմարտասիրութիւն, անսանձ լրբութեանը՝ ազատասիրութիւն, անօրէն անգթութեանը՝ արդարութիւն, կոյր կրօնամոլութեանը՝ շերմեռանդութիւն:

Այս նախանձամոլութեան կատաղութենէն է որ այնչափ արեան հեղեղներ վազեր են ամէն ժամանակ աշխարհիս երեսը՝ որ եւ իցէ կարծիքի կամ կուսակցութեան եւ կամ կրօնքի համար: Այս կատաղութեան պտուղն էր ահա նաեւ այս տարի Ասորւոց երկրին մէջ պատահած սարսափելի կոտորածը, որոյ մանրամասն պատմութիւնը դեռ օրէ օր լսելու վրայ եմք քստմնելով ու փշաքաղելով:

Նախանձամոլութեան հին պատմութեանը մէջ շատ նշանաւոր է ուրացողն Յուլիանոս, որ քրիստոնէութիւնը ուրանալէն ետեւ կրօնամոլ կռապաշտ դարձաւ, կրօնամոլութենէն ալ ետքը կատաղի հալածիչ քրիստոնէից: Երկու բանի ձեռք զարկաւ որ մէկմէկէ աւելի դժուար էին. կռապաշտութիւնը կամ հեթանոսութիւնը մարած անցած էր, ուզեց նորէն վառել բորբոքել. քրիստոնէութիւնը դեռ նոր ծաղկեր էր ու ամէն տեղ տարածուելու վրայ էր, ուզեց մարել ու աշխարհիս երեսէն ջնջել վերցընել. ուստի կռատունները նորէն բացաւ, զարդարեց, փառաւորեց, բայց պարապ մնացին. քրիստոնէից ստակ ու պատիւներ բաժնեց որ իրենց հաւատքը ուրանան, բայց նոքա մերժեցին: Ինքը անգամ իւր զրուածոցը մէջ

զանգատ կընէ որ կուռքերուն առջեւը զոհ մատուցող չէ մնացած: Անտիոք քաղաքին քովը Դափնիք ըսուած տեղւոյն կռատանը պատգամախօսը լոեր էր եւ դեւերը չէին կրնար իրենց չարութիւնն ու խաբէութիւնները իգործ դնել՝ քուրմերուն ձեռքովը, քանի որ այն տեղը քրիստոնէից գերեզմանատուն եղած, եւ մանաւանդ սրբոյն Բաբելայ մարմինը հոն թաղուած լինելով՝ մեծ ուխտատեղի դարձած էր: Յուլիանոս հրամայեց որ սրբոյն Բաբելայ մարմինը վերցուի անկէց. ժողովուրդը ոտք ելաւ, Ապողոնի կռատանը կրակ տուաւ այրեց: Կատաղեցաւ կայսրը, հրաման հանեց որ Անտիոքայ եւ ուրիշ շատ քաղաքներուն եկեղեցիները փակուին, սուրբ սպասներն ու անօթները պղծուին, եւ կռապաշտները ինչ որ կուզեն ընեն քրիստոնէից: Նոքա ալ քրիստոնէից մեռելները գերեզմաններէն հանեցին, ողջերուն վրայ ընկան ջարդեցին, մարմինները փողոցներուն մէջ քաշկըռտեցին. խոհակերները իրենց շամփուրներովը կծակձրկէին քրիստոնէից մարմինները, կանայք իրենց րոքներովը. քահանայից եւ կրօնաւորաց փորձուիքը խոզերուն ու շներուն առջեւը կձգէին, եւ մինչեւ կուռքերուն սեղաններուն վրայ քրիստոնէաներ կգոհէին:

Յուլիանոսի ըրածներէն վար չեն մնար այն ամենայն անգթութիւններն որ ըրեր են ամենուն, եւ մասնաւորապէս մեր ազգին՝ Պարսիկք, Արաբացիք, Թաթարք, եւս եւ ատեն ատեն քրիստոնէայ ազգերէն ոմանք մէկմէկու՝ իրենց կրօնամոլ նախանձայուզութենէն շարժած: Սպանիոյ եւ Հոլովմայ կրօնաքննիչներուն ըրած սոսկալի անողորմութիւնները առակ դարձած են պատմութեանց մէջ:

Բայց ասոնք ամէնն ալ նախանձամոլութեան մէկ տեսակն են միայն, այսինքն կրօնամոլութիւն են: Ո՞վ չգիտեր որ նախանձամոլ կամ մոլենախանձ (*φανερός*) կրնայ լինել մէկը՝ նաեւ առանց ամենեւին հաւատք օրէնք ունենալու, եւ միայն՝ ես ճշմարտասէր եմ, ես ազատասէր եմ, ես հայրենասէր եմ կանչուրոտելով՝ աշխարհս տակնուվրայ ընել:

Մեք այն տեսնեմք առ այժմ թէ նախանձամոլութեան բուն աղբիւրը ինչ է, եւ ինչով կարելի է զգուշանալ անկէց:

Նախանձամոլութեան ընդհանուր եւ սովորական աղբիւրը՝ բարեկրթութեան պակասութիւնն է, կամ թէ ըսեմք՝ գէշ ու ախտաւոր կրթութիւնն է, որով մարդս ամենեւին չափ չղնելով իրեն կրիցը, եւ չհասկընալով սուրբ Աւետարանին հոգին ու սկզբունքը,

գուրիշները ոչ միայն կարհամարհէ, այլ եւ կբարկանայ ու կկատղի որ ինչո՞ւ ամէն մարդ ալ իրեն կարծիքը չունի, իրեն կողմը չըբռներ, իր ազգէն չէ, իր դաւանանքէն չէ:

Ձեմք կրնար ըսել թէ մեր ազգին մէջ ալ նախանձամուլ մարդիկ չկան. ուր որ ինքնահաւանութիւն եւ տգիտութիւն կամ անկրթութիւն կայ՝ պէտք է որ նախանձամուլութիւն ալ գտնուի: Բայց կրօնամուլ նախանձը կամ կրօնական նախանձամուլութիւնը կրնամք ըսել թէ մեր ազգին բնական պակասութիւններէն չէ. բնորակառակն կրօնական ներողամտութիւնը աւելի ազգիս սեպական բնաւորութիւններէն մէկն է, ինչպէս որ շատ անգամ ըսուած է:

Եթէ մեր ազգը ուրիշ քրիստոնէից դէմ ատելութիւն մը ցուցուցեր է ժամանակ ժամանակ, կամ թէ այժմ եւս կցուցընէ, եւ այնու կրօնամուլ համարուեր է ոմանց առջեւ, անոր իսկական ու մի միայն պատճառը այս է որ իւր մէջէն ելած կտեսնէ այնպիսի մարդիկ որ շահասիրութեամբ կամ փառասիրութեամբ զնացեր օտար ազգի՝ օտար եկեղեցւոյ մէջ մտեր են, ու օտարաց կողմը բռնելով՝ զինքը կարհամարհեն, կբամբասեն, կանարգեն ու կնախատեն զուր եւ անիրաւ տեղը: Ազգատեաց մարդը, այսինքն իւր ազգը զուր տեղը ատող մարդը, ո՞չ ապաքէն ամենայն իրաւամբ ատելի կլինի ազգին եւ ամենայն ուղղադատ մարդկանց. ուրեմն ինչպէս կրնայ նախանձամուլութեան կամ կրօնամուլութեան պակասութիւնը դնել ազգին վրայ:

Այսու ամենայնիւ մեք իբրեւ ճշմարիտ աշակերտք վարդապետութեան սուրբ Աւետարանին՝ պէտք է մէկզմէկ յորդորեմք համբերելու, եւ մեզմէ բաժնուած ազգայնոց ներողամիտ լինելու, այս խօսքով մխիթարելով ըզմիմեանս թէ նոքա մեզնէ ելան, բայց մեզնէ չէին. վասնզի թէ որ մեզնէ լինէին, մեր մէջ կմնային. „Առ իմէնչ ելին, բայց ոչ էին առ իմէնչ. զի եթէ իմէնչ էին, ապա առ մեզ մնային“ (Ա. Յովհ. Բ, 19): Թէ որ մեր ազգայինք յիրաւի բարեկիրթ եւ ազգասէր լինէին, իհարկէ չէին զատուեր՝ չէին օտարանար զուր տեղը իրենց ազգէն, իրենց եկեղեցիէն. ուրեմն քրիստոնէական ներողամտութեամբ սպասեմք որ բարեկրթութիւնն ու ազգասիրութիւնը ծաղկի նոցա մէջ, թերեւս ժամանակաւ հասկընան իրենց սխալմունքը, եւ դարձեալ իրենց բնիկ ազգութիւնը ձեռք ձգելու ետեւէ լինին:

Բայց աւելի այս նայիմք որ մասնաւոր անձինք եւ պատանիք ինչ կերպով կրնան ազատ մնալ նախանձամուլութեան սոսկալի ախտէն:

Այս բանիս համար առաջին հնարքն է՝ ճշմարիտ եղբայրսիրութիւն եւ մարդասիրութիւն. այսինքն լաւ գիտնալով թէ ամենայն մարդ եւս Աստուծոյ արարածն է, եւ Աստուծոյ բարիքը՝ խնամքը եւ զթութիւնը կվայելէ, սիրով եւ քաղցրութեամբ վարուիլ ամենուն հետ, աչք գոցել իրարու պակասութիւններուն, եւ մէկզմէկ բարի օրինակով շահելու աշխատիլ՝ քան թէ կռուով ու հակառակութեամբ աւելի օտարացընել եւ պաղեցընել: — Երկրորդ հնարքն ալ է ուրիշի կարծիքին, խելքին, խղճմտանքին, դաւանանքին պատիւը պահել. ոչ թէ անոնց շիտակ կամ ծուռ լինելուն դատաստանը կտրել ուզելով, այլ զայս միայն մտածելով թէ ամէն մարդու ալ իւր բանը իրեն սիրելի է՝ ինչպէս որ մերինը մեզի: Եթէ ուրիշներէն աւելի տկար եմք, պէտք է որ մեր չափը գիտնամք, ու մեզի չընկած բանին չըխառնուիմք. ապա թէ ոչ՝ խայտառակ կլինիմք. իսկ եթէ զօրաւոր եմք քան զուրիշները, պէտք է գիտնամք որ աւելի պարտական եմք մեր վեհանձնութեամբ, զթասիրութեամբն ու քաղցրութեամբը ցուցընել մեր զօրութիւնն ու մեծութիւնը: Նմանող լինիմք Աստուծոյ՝ մեր հասարակաց Հօր եւ Տեառն, որ իրեն արեգակը անխտիր կծագէ թէ բարեաց եւ թէ չարաց վրայ, եւ պտղաբերիչ անձրեւը կիջեցընէ թէ արդարոց եւ թէ մեղաւորաց վրայ. „եղբուք զթածք՝ որպէս եւ Հայրն ձեր զթած է... զի զարեգակն իւր ծագէ իվերայ չարաց եւ բարեաց, եւ անձրեւ իվերայ արդարոց եւ մեղաւորաց“ (Մատթ. Ե, 45): Իսկ երբոր մեր մէջէն տեսնեմք նախանձամուլ մարդիկ, որ իրենց կարծիքը եւ կուսակցութիւնը միայն կուզեն ջատագովել ու առաջ տանիլ՝ կանչուրուտելով թէ իրենք միայն են ճշմարտասէր, իրենք միայն են իմաստուն, իրենք միայն են արդար, իրենք միայն են ազգասէր, կրնամք խղճալ այնպիսեաց վրայ, եւ կամ արհամարհել անոնց խօսքերը, ինչպէս որ կարհամարհեմք խեւերուն մեզի դէմ ըրած հայհոյանքները, առանց զիրենք արհամարհելու: Երբոր գիտեմք թէ նախանձամուլութիւնը ծնունդ է զոռոգ հպարտութեան եւ անկիրթ տգիտութեան, զգուշանամք անկէջ իբրեւ իյիմարէ եւ յաւազակէ, բայց եւ արհամարհեմք զայն իբրեւ գլխմար կապեալ կամ կապելու արժանի: